FILOLOGIE

DESPRE LECTURA MANUSCRISELOR LUI IOAN BUDAI-DELEANU

DE

F. FUGARU

Partea cea mai viabilă a operei lui Budai-Deleanu, *Ţiganiada*, a aşteptat zeci de ani pînă să vadă lumina tiparului. Ediţiile lui Gh. Cardaş i-au adus operei publicitate, dar nu şi adevărata lumină în care trebuia pusă. Ediţiile prof. Jacques Byck sînt pînă în prezent singura încercare de editare ştiinţifică a operei poetice a lui Budai-Deleanu.

În acest articol vom discuta cîteva probleme specifice pe care le pune editarea operei poetice a lui Budai-Deleanu şi de care cei doi editori n-au ţinut seama.

Transcriere

Citãm după ediţia profesorului J. Byck :

A lui Drăghici. Tandaler s'întoarsă | Cînd unul din gloată aşa-l ***ştersă*** (2, XII, 25, 2, 4)[1].

Acelaşi cuvînt apare notat în prima variantă :

Cînd unul din gloată aşa îl ***ştearsă*** (1, XII, 59, 4).

Deleanu mai notează din cînd în cînd chiar şi varianta a doua *ştearsă* :

Întîi lui Lăpăduş capul sparsă | O făcu strîmbă, de-acolea ştearsă (2, XII, 31, 1, 3).

O asemenea grafie a lui Deleanu, *ştearsă*, prezentă chiar în manuscrisul pe care-l editează prof. J. Byck, nu-l decide pe editor să respecte indi-

[1] Prima cifră arabă indică manuscrisul : 1 trimite la prima variantă a *Ţiganiadei* pe care o citez totdeauna după manuscris şi 2 trimite la a doua variantă editată de Gh. Cardaş, apoi de J. Byck. Cifra romană indică cîntecul. Următoarea cifră arabă arată sextina, ultima versul.

BDD-A10411 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 08:20:44 UTC)

cația poetului și litera manuscrisului (2, XII, 25, 4), lăsînd să figureze alături de o greșeală de limbă o a doua de versificație. În limba noastră, *ștersă* nu rimează cu *întoarsă*. Dar prof. J. Byck nu e consecvent nici cu eroarea pentru că în următorul exemplu, deși figurează în manuscris *ștersă*, editorul transcrie *ștearsă* :

> *Care Sân-Mihai Sătanei ștearsă / Peri din șireag și iute mersă* (2, VII, 101, 1, 3).

În acest exemplu, dacă editorul n-ar transcrie corect pe *ștersă* din manuscris în *ștearsă*, cititorul n-ar mai fi incomodat de o rimă greșită, *ștearsă* cu *mersă* și nu s-ar mai pune întrebarea dacă nu cumva și *mersă* trebuie transcris *mearsă*.

În exemplul : „Ciurilă îndată *mersă* de acia" (2, II, 4, 1), editorul J. Byck corectează pe *mearsă* din manuscris în *mersă*. Același vers în varianta întîi apare notat tot *mearsă* (1, II, 67, 4), iar cele două versuri de mai sus apar în prima variantă :

> *Ce Sîn-Mihai Sătanei îi ștearsă / Peri din șireag și iute mearsă* (1, X, 31, 1, 3).

Uneori, cînd rima îl obligă, prof. J. Byck nu ezită să pună *mearsă* pentru *mersă* din manuscris :

> *Și tot croncănind de-acolea mearsă / Trosc! așa-l pogni cu săgeată arsă* (2, I, 52, 1, 4).

Dăm ca exemplu cîteva versuri identice în ambele variante și care se deosebesc numai prin notarea diftongului *-ea-* în primul manuscris și *-é-* sau *-é-* în al doilea manuscris: *mearsă* (1, X, 41, 1) ; *mersă* (2, VIII, 112, 1) ; *mearsă* (1, IX, 31, 1) ; *mersă* (2, VII, 87, 1) ; *mearsă* (1, II, 67, 4) și tot *mearsă* (2, II, 4, 4) ; *mearsă* (1, VII, 75, 1) ; *mersă* (2, VI, 77, 1) ; *mearsără* (1, XII, 103, 6) etc.

Poetul însuși ne încunoștiințează : *acestaș dialect să vorbește astezi în Ardeal în calea Hațegului*[1]. Să vedem cum se pronunța în valea Hațegului nu numai acum 160 de ani ci și acum 40 de ani : *Mearsă'n sat după făină*[2].

În consecință, putem socoti că prof. J. Byck, cel puțin în cazurile citate și în toate cele similare, a încălcat principiul de editare pe care-l anunță în nota asupra ediției : *Socotim însă că cea mai gravă* [eroare] *e așa-zisa modernizare a textului... Socotim că a înlătura ceea ce e particular limbii unui scriitor, înlocuind ceea ce e vechi și regional cu ceea ce e actual și literar, este o mare greșeală*[3].

---

[1] Ed. J. Byck, p. 81.
[2] Ovid Densusianu, *Graiul din Țara Hațegului*, București, 1915, p. 93.
[3] Ed. J. Byck, p. 59.

BDD-A10411 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 08:20:44 UTC)

Punctuație

Nici înlocuirea punctuației „ cu totul personală" a lui Budai-Deleanu cu aceea familiară cititorului de azi, nu s-a făcut totdeauna în cel mai indicat chip. Dăm un exemplu dintre multe altele, din care rezultă că interpretarea greșită a punctuației denaturează sensul contextului transcris.

Într-un episod din cîntecul VI ni se prezintă un consiliu de război pe care-l ține Satana în Iad. Comentatorii, în subsol, se întrec să-și dea părerea asupra libertății pe care și-a luat-o poetul de a descrie iadul. Erudițian, un savant de factură iluministă, după ce explică cine a fost Satana înainte de a ajunge în iad, apoi, că nu e vinovat poetul de insultele pe care Satana le aduce lui Dumnezeu, încheie : *însă poetul vrînd să-l arete poticește precum este foarte bine l-au nimerit.* Străduința lui Erudițian este zadarnică pentru că nu poate împiedica mînia părintelui Desidemonescul care exclamă, reluînd aprecierea lui Erudițian, „foarte bine" : *așa ? „foarte bine" cînd îl face să grăiască hule asupra dumnezeirii !.* În ediția J. Byck se transcrie fără nici un fel de punctuație : *așa foarte bine cînd îl face să grăiască hule asupra dumnezeirii.* Părintele Desidemonescul spune tocmai contrariul celor ce îi atribuie editorul.

Nu vom insista nici asupra erorilor de lectură din ed. J. Byck, deși ele se află în număr destul de mare. Scopul acestui studiu este de a arăta că lectura corectă în oricare din edițiile (Cardaș sau Byck) poemelor lui Deleanu, este dificilă. Ambii editori socotesc că și-au făcut datoria dacă au reprodus manuscrisul. Reproducerea fidelă a manuscrisului rămîne primul principiu al editării, dar e departe de a fi singurul pentru că cine vrea să citească opera poetică a lui Ioan Budai-Deleanu ca pe o poezie, adică să țină seamă de ritm și de rimă, întîmpină dificultăți chiar de la primele versuri. Căci fiecare vers, așa cum rezultă din manuscris și cum l-au transcris editorii poate să conțină un număr de la 9 pînă la 14 silabe.

Dar nu numai cititorii, chiar și criticii literari nu sînt mai puțin derutați. Contrariați de contrastul net dintre adîncimea conținutului și *imperfecția* formei, ei emit judecăți de valoare în care elogiile par mai de grabă o gratificație a criticului decît un drept al poetului. S-a ajuns astfel la o medie stereotipă în care nu numai ideea, ci și expresia prin care este caracterizată arta versificației poetului, a început să circule aidoma prin istoriile literaturii și prin studiile speciale. Dăm două citate mai ponderate, din două perioade diferite, și unul mai îndrăzneț : *Sînt desigur stîngăcii, întîlnim frase colțuroase, expresii aspre, dar acestea se pierd, oricum, în fața celor care răsar bine alese, plastice și chiar armonios alăturate*[1] și al doilea, fără „chiar" și „oricum" dar tot cu „stîngăcii" circumscrise la „unele" : *În ceea ce privește versificația, dincolo de unele stîngăcii pe care le prezintă*

[1] Ovid Densusianu, *Literatura română modernă*, 1934, p. 134.

BDD-A10411 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 08:20:44 UTC)

ritmul și în afară de unele forme verbale forțate, din necesități de rimă sau măsură, opera are o prozodie îngrijită și reprezintă în poezia noastră un serios pas înainte față de producțiunile culte ale epocii respective [1]. Acest al doilea citat este pasibil de indulgență sau neștiință, întrucît din lungul studiu-prefață, nu reiese că istoricul literar și criticul Ion Oană ar citi poezia lui Deleanu altfel decît se află scrisă în manuscris și în ediția pe care o prefațează. Așa că, pe bună dreptate ne putem întreba ce fel de prozodie îngrijită va fi găsit în atîtea mii de versuri care oscilează între 9 și 14 silabe. Deocamdată, un exemplu: *Cătră ai noștri: la arme, la arme, afară* (2, VIII, 17, 2). E un vers care trebuie citit și prin urmare *editat* în decasilab. Citit cum au înțeles să-l transcrie editorii, el apare de patrusprezece (!) silabe și cu patru (!) hiaturi, eroare de versificație care nu cred să se fi făcut pînă acum în poezia noastră de poeți mărunți, nu de Deleanu. În aceeași culpă de indulgență sau neștiință cad toți cei care au zis cîte ceva de bine despre versificația lui Deleanu în lectura celor două ediții Cardaș și Byck. Nu trebuie deci să ne surprindă o apreciere ca următoarea: *scriitor lipsit de șlefuire, primitiv viguros, dar rebarbativ pentru rafinați și pruzi* [2]. Aprecierea este brutală dar sinceră. Criticul a spus ceea ce a simțit: i-a recunoscut forța talentului „primitiv viguros" și a făcut cele mai mari rezerve asupra formei operei: „scriitor lipsit de șlefuire", „rebarbativ". Nu însă criticul e vinovat pentru că a făcut afirmațiile de mai sus, inexacte. Fără paradox, aș spune dimpotrivă că această caracterizare dovedește dragoste de adevăr și intransigență din partea criticului. Unde trebuie căutată, dar, soluția contrastului izbitor dintre bogăția de idei a operei și forma care lasă de dorit într-o măsură mai mare chiar decît a îndrăznit să exprime cineva pînă acum? În nici un caz nu poate fi vorba de vreun talent „primitiv", incapabil de șlefuire a operei, nici de greutățile inerente începutului poeziei noastre culte, ci numai de haosul ortografic din perioada în care și-a scris poetul opera, haos care trece din manuscris în ambele ediții menționate. În ciuda indicațiilor exprese ale poetului asupra metrului în care și-a scris operele, editorii au crezut de cuviință să păstreze cît mai neschimbată litera manuscrisului, prezentîndu-ne numai o transcriere a slovelor în litere și atît. De asemenea, ei au renunțat la punctuația lui Deleanu, înlocuind-o cu sistemul oficial. În ce privește semnele ortografice, din respect pentru litera manuscrisului, n-au schimbat o iotă și astfel ni s-a prezentat un text hibrid: punctuat după norma curentă și ortografiat după criteriile poetului care a procedat cum a crezut el de cuviință. Așa dar numai în măsura în care întîmplător sistemul lui ortografic nu contravine sistemului actual, opera lui e lizibilă și tocmai versurile în care se

[1] Ed. J. Byck, I. Budai-Deleanu, *Țiganiada*, Studiu introductiv de Ion Oană, p. 73.
[2] Paul Cornea, *Viața românească*, 1958, nr. 11, p. 101.

BDD-A10411 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 08:20:44 UTC)

întîlnesc asemenea accidente sînt cele considerate perfecte, îngrijite; restul versurilor în care ortografia diferă, este pus cu mai multă sau mai puțină îngăduință pe seama nepriceperii poetului sau a greutăților începuturilor poeziei noastre culte, cum am văzut mai sus. Dacă am avea de-a face cu un text în proză, într-adevăr am fi constrînși să citim cum scria poetul, dar cum *Țiganiada* și *Trei viteji* sînt poezie scrisă într-un metru anunțat de poet, e foarte ușor chiar să-i surprindem sistemul de ortografie și să-l punem de acord cu sistemul în vigoare, lucru pe care nu l-au făcut editorii, în dauna cititorilor și a adevărului. Deoarece nu mi-a fost dat pînă acum să aud pe cineva citind corect, adică în decasilab *Țiganiada* și în dodecasilab *Trei viteji*, am să insist — mai mult decît ar fi poate nevoie — asupra acestui lucru de amănunt, e drept, dar de o importanță deosebită, pentru a reda poeziei lui Deleanu întreaga ei valoare artistică.

Metrul țiganiadei

Este indicat chiar de autor într-o notiță la sfîrșitul cîntecului întîi: *... fiind că limba italienească este mai aproape întru toate de a noastră, au luat forma de stihuri de la Italieni însă cu oarecare mutări. Adecă, în loc de 8 stihuri la o strofă, el a pus numai șese; și în loc de șese măsuri* (metruri), *numai cinci; sau cîte măsuri încăp pe o mînă. Însă nu după metrul lătinesc, după silabă scurtă și lungă numărînd, ci numa după silabe, numărînd la un metru zece silabe. Fiind că dintru toate neamurile acum viețuitoare, nice una nu face stihuri după metrul Elinilor sau al Latinilor ci numai după rîtmă sau asemene fîrșire sau terminăciune a cuvîntului...* [1].

Deleanu nu spune nimic de prezența sau absența cezurii, nici de ritm și nici de coincidența sau necoincidența accentului tonic cu cel metric. În manuscris se mulțumește să marcheze accentul tonic al cuvîntului. În continuarea notiței citate aici se spune:... *ar fi de dorit să se facă o cercare cu alt feliu de metru, după obiceaiul Elinilor și a Latinilor*, contrar avertismentului din gramatica lui Văcărescu, gramatică pe care Deleanu o avea și o aprecia (singura de altfel pe care o socotea vrednică de a fi reținută pînă la gramatica sa). Adăugăm la lămuririle date de Deleanu că versul e un decasilab trohaic, fără cezură, de schema:

$$\acute{-} \cup | \acute{-} \cup | \acute{-} \cup | \acute{-} \cup | \acute{-} \cup$$ [2]

care alternează în versurile terminate în rimă masculină cu:

$$\acute{-} \cup | \acute{-} \cup | \acute{-} \cup | \acute{-} \cup | \acute{-}$$

[1] Ed. J. Byck, p. 101.
[2] Semnul $\cup$ e convențional pentru o silabă neaccentuată metric.

BDD-A10411 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 08:20:44 UTC)

și că în consecință orice vers din *Țiganiada* care nu se va conforma schemei metrice de mai sus este defectuos (în afara versurilor în care e vorba în mod expres de alt număr de silabe, de alt metru).

O sarcină de cea mai mare importanță a editorilor, — după lectura corectă a manuscrisului — era să raporteze fiecare vers la schema indicată de poet și să ilustreze prin mijloacele care le stăteau la îndemînă perfecția sau imperfecția versurilor. Dar editorii n-au ieșit din buchia manuscrisului sau, cînd au încercat să o facă, uneori au nimerit-o, alteori nu, pentru că, așa cum va rezulta în special din partea a doua a acestui studiu, n-aveau un sistem bine definit de lectură a versurilor lui Deleanu. Astfel, dacă există apostrof în manuscrise cînd se elidează o vocală, îl folosesc și editorii, iar dacă în manuscris nu se face eliziunea, n-o fac nici editorii. Ceea ce n-au remarcat însă este faptul că poetul se servește de apostrof accidental, nu ori de cîte ori o cere metrul. Este o greșeală a lui Deleanu că în mii și mii de cazuri cînd trebuia să elideze, n-a elidat, deși se servea de apostrof ca semn ortografic, dar e o greșeală de ortografie, nu de versificație, pentru că dacă Deleanu a scris cu vocalele în hiat, nu citea astfel. Editorii, neținînd seama de aceasta, pun pe cititori în situația de a lua o eroare de ortografie sau mai de grabă o neglijență, drept o realitate fonetică. Nu cred să aibă cineva dreptul să schimbe semnificația unei erori. Deleanu folosește inconsecvent apostroful. Prezența apostrofului în unele locuri nu însemnează de loc că acolo unde nu-l întîlnim sîntem absolut obligați să nu intervenim. Iată cum se ajunge dintr-o interpretare greșită a datoriei editorului, să se transforme un vers curgător într-o proză greoaie. În nici o notă, în nici o frază, cititorul nu este anunțat de editor cum să citească poemul; iar versul nici pe departe nu e pus de acord cu semnele ortografice de azi. Cititorul ajunge să creadă, împreună cu editorii, se pare, că Deleanu și-a semănat opera cu versuri care cuprind între nouă și patrusprezece silabe. Inexact! Deleanu, dacă nu poate fi dat ca model de atenție ortografică, este indiscutabil un model de versificație și nu numai pentru vremea lui. Menționez că nu pretind nici pe departe să se scoată sau să se adauge ceva la ceea ce *a scris* Deleanu. Consider însă că este necesar ca nu numai punctuația „cu totul personală a lui Budai-Deleanu"[1], ci și ortografia, la fel de personală, să fie pusă de acord cu norma de azi. Conform limbilor latină, franceză și italiană, limbi pe care poetul le cunoaștea, și gîndindu-se în special la italiană, limbă de care vrea „să apropie limba romînă prin cultură", Deleanu nu se servește niciodată în opera sa de linioară. Cuvintele care, potrivit ortografiei în vigoare azi, se alipesc prin linioară de un cuvînt precedent, Deleanu le scria legat. Editorii au intervenit cu linioara, conformîndu-se

[1] Ed. J. Byck, *Notă asupra ediției*, p. 59.

BDD-A10411 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 08:20:44 UTC)

normelor în vigoare. Cînd însă într-un număr de mii şi mii de cazuri avem de-a face cu cuvinte deosebite dintre care primul se termină în vocală iar celălalt începe cu vocală şi se citesc împreună., adică cele două vocale se citesc într-o silabă, Deleanu nu intervine. Dacă editorii ar fi ţinut neapărat să nu intervină nicidecum în text, ar fi fost de datoria lor să explice că aceste cazuri nu reprezintă vocale în hiat. Cititorul ar fi procedat singur la lectura corectă a poemului. Dacă editorii ar fi pus semnele ortografice, apostroful şi linioara, de acord cu metrul, cum au făcut cu punctuaţia, ar fi ieşit imediat în evidenţă versurile perfecte, iar în urma confruntării celor două sau trei manucrise, ar fi rezultat un număr extrem de restrîns de versuri defectuoase. Numai astfel ne-am fi putut da seama de adevărata artă a versificaţiei la Deleanu şi de limitele ei şi chiar editorii ar fi transcris cu mai puţine erori, cum va rezulta din exemplele pe care le vom da. Dar, aşa cum sînt editate — fără linioară, fără apostrof, cu cîte un apostrof ici şi colo unde îşi aminteşte Deleanu să-l pună şi cu cîte o linioară ici şi colo, unde scrie legat două cuvinte — cititorul ajunge să creadă sau că majoritatea versurilor lui Deleanu sînt greşite — mai bine-zis toate, întrucît cititorul nu reuşeşte să surprindă o normă — , sau că el nu e în stare să le citească corect. De aici se deschide drumul concesiilor care se fac poetului în privinţa stîngăciei versificaţiei, concesii de care poetul nu ar avea nevoie dacă manuscrisele i-ar fi fost editate corect. Înainte de a trece la exemple, rezumăm : în general, cînd se întîlnesc două vocale în manuscrisul Deleanu, ele sau se citesc împreună (sinalefă), sau se elidează una. Deleanu nu cunoştea un semn special pentru marcarea sinalefei, iar elidarea nu o foloseşte ori de cîte ori este nevoie metric. În rîndurile care urmează, vom înfăţişa cele afirmate mai detaliat decît ar fi poate nevoie, tocmai pentru că e vorba de un text fundamental în poezia noastră şi pentru a arăta că, departe de a cuprinde stîngăcii, *Ţiganiada*, care deschide drumul poeziei noastre culte, este un model de versificaţie. Vom trata împreună problema apostrofului, a linioarei şi a hiatului, hiat care nu poate fi pus în evidenţă decît prin folosirea regulată şi sistematică a semnelor ortografice.

a, -a+a, a-, o, o-, i-, în, în-, îm, îm-

În versul : *Cela amurte, nu sîmte nimică* (2, V, 28, 4) *-a* din *cela* trebuie elidat, cum procedează poetul în *cel'ar* (2, IV, 52, 3), *l'alţii* (2, I, 73, 5) etc. În cazurile : *ca ş'ahasta ori* (2, I, 32, 5), *gura, o!* (2,V, 53, 3), *stînga o* (2, II, 48, 3) şi nenumărate altele similare, în lectură trebuie elidat — *a*. Ortografia trebuia să indice cititorului eliziunea. În *la Inimoasa* (2, V, 3, 2), *plecătura inimii* (2, VIII, 4, 6) etc. trebuia indicată contracţia în diftong, pentru ca în exemple ca următorul să apară evident hiatul : *ca să nu ieşim noi la iveală* (2, VI, 53, 6) etc. În versul : *Că scăparea-i*

BDD-A10411 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 08:20:44 UTC)

numa în biruință (2, IV, 31, 3) din cele două variante, amîndouă bisilabice, care îi stăteau la îndemînă *numa* și *numai*, nu fără rost a întrebuințat poetul varianta *numa*, care singură poate să-i permită elidarea lui *î*-următor. Și pentru că am întîlnit un exemplu de variante metrice ale aceluiași cuvînt, să vedem cum transcrie poetul un vers din prima variantă a *Țiganiadei* în a doua variantă:

ms[1]. *Înaintea negrii Mării sale* (1, III, 11, 2).
Naintea negrii Mării Sale (2, I, 13, 2).

Cine va edita așadar prima variantă a *Țiganiadei*, pe de o parte va fi constrîns de litera manuscrisului să copieze *înaintea*, cu prețul însă al unei silabe în plus; pe de altă parte va fi constrîns de același vers, care figurează în același context, în celălalt manuscris Deleanu, să țină seamă că aici nu avem a face cu o greșeală de versificație, ci cu o particularitate ortografică. Nu văd de ce editorul n-ar lua poziție față de o asemenea „eroare" și față de alte categorii de erori similare, pentru a nu lăsa pe cititor să creadă că Deleanu nu știa să versifice. Observația făcută nu se referă la nici una din cele două ediții Cardaș și Byck, întrucît întîmplător varianta corectă, aici *naintea* figurează în manuscrisul editat de ei. Caz invers în versul următor:

Fără veste-i steteră înainte (2, V, 73, 3).
Fără veste-i steteră nainte (1, V, 71, 3).

în care, în manuscrisul editat de Cardaș și Byck, apare *î*- inițial notat fără valoare silabică. Aceasta nu înseamnă că *î*- la inițială de vers sau în interiorul versului după un cuvînt terminat în consoană sau chiar după un cuvînt terminat în vocală, dar cu hiat între vocale, nu poate avea valoare silabică. Nu însemnează însă nici că toate versurile din *Țiganiada* și *Trei viteji* care încep cu *în*, *în-*, *îm*, (pentru *îmi*), *îm-* și care după operarea tuturor eliziunilor și după aplicarea și a altor procedee permise în versificație, rămîn totuși cu o silabă peste numărul permis, sînt versuri defectuoase. Tactul editorului și lectura atentă vor decide de la caz la caz. Deleanu scrie absolut mecanic un vers ca următorul: *întîmplare la toți au arătat* (2, IV, 69, 5), vers care are o silabă în plus. Iată un exemplu concludent:

O minunată foarte *întîmplare* (1, XII, 103, 3).
O minunată foarte *tîmplare* (2, XII, 91, 3),

și *înainte* (1, XII, 81, 5) pentru *nainte* (2, XII, 67, 5) și *de înapoi* (1, XII, 95, 1) pentru *denapoi* (2, XII, 87, 1), toate exemple în același vers transcris

[1] Versurile din prima variantă le citez după manuscris întrucît edițiile, toate cîte există, sînt eronate.

BDD-A10411 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 08:20:44 UTC)

din prima în a doua variantă. În cazul: „*Întîmplare* la toți au arătat" (2, IV, 69, 5) putea foarte ușor să evite eroarea, servindu-se de varianta metrică *tîmplare*. Rămîne dar o altă explicație, anume că *î-* inițial se elidează după vocala-rimă a versului precedent. Așa cred că se explică o bună parte din versurile care încep cu *în*, *în-*, *îm* (pentru *îmi*), *îm-* și care rămîn altfel hipermetre. Iată un exemplu la întîmplare din poezia contemporană poetului:

La tine cin'aleargă ! 'N zadar n'are să meargă[1]

și un exemplu din poezia populară:

Gonțișoare *Și-apșoară*
'N gherișoare *'N gurișoară*[2]

Cînd deci cititorul va întîlni un vers ca acesta: *În acest ferman și fermanul dede* (2, IX, 18, 6) el trebuie să știe că n-are a face cu un vers greșit, ci cu o ortografie care nu îi este lui familiară. Nu se poate imputa editorului notarea lui *i-* inițial în toate versurile care apar astfel hipermetre.

De asemenea, nu totdeauna grupul inițial *îm* are valoare de silabă. Iată un vers din *Trei viteji* în care *î-* este elidat după vocala finală a versului precedent:

'M — păru mănăstirea cu care zîna (Tr. V., II, 77, 2).

Nici pronumele personal de persoana a III-a singular în dativ și masculin plural în acuzativ, notat în majoritatea cazurilor cu forma plină *îi*, nu reprezintă uneori fonetic altceva decît forma scurtă *-i*, enclitică atonă. Iată același vers în ambele variante ale *Țiganiadei*:

Jugul turcesc și atîta îi ajungă (1, XI, 107, 6).
Jugul turcesc și atîta-i ajungă (2, XII, 96, 6).

Tocmai în felul acesta putem verifica afirmația care poate va părea temerară, că nu trebuie să citim versurile lui Deleanu totdeauna cum se află scrise. În concluzie, pronumele notat *îmi*, *îți* (mai rar), *îi*, *își* nu reprezintă adesea decît simple grafii pentru formele corespunzătoare scurte: *mi*, *ți*, *i*, *și*. Exemple: *visa îmi pare* (2, I, 33,), *satana își pune* (2, I, 87, 1) etc., se vor citi cu pronumele aton enclitic. Vom reveni în situații analoge cu exemplificări în versul întreg.

e, -e + a, a-

Dacă editorii ar fi avut curiozitatea să verifice cu schema metrică cum pronunța Deleanu, ar fi constatat că în anumite situații absolut similare, Deleanu a scris cuvintele separat, deși le pronunța împreună, iar în altele le-a scris împreunat, deși vocalele în contact sînt în hiat. Cu

[1] Paul I. Papadopol: *Poeții Văcărești*, Cugetarea, Georgescu Delafras, 1940, p. 54.
[2] Ovid Densusianu, *op. cit.*, p. 274.

BDD-A10411 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 08:20:44 UTC)

alte cuvinte, Deleanu dă dovadă de arbitrar, iar a-l urma înseamnă a greși împreună cu el. Iată același vers în ambele variante :

ms. „Însă *sprea* Romicii norocire" (1, IV, 67, 1).
„Însă *spre a* Romicii norocire" (2, IV, 67, 1).

versuri care dovedesc că în varianta a doua, Deleanu scriind separat, greșește. O situație similară : „Deași" (1, IV, 29, 5) și în același vers, absolut identic în toate celelalte privințe : *De așĭ* (2, V, 75, 5). Este evident acum că toate aceste fluctuații și cele care vor mai fi semnalate se datoresc în același timp neglijenței poetului și lipsei de interes a editorilor pentru metrica poemelor. Așa că, chiar atunci cînd, copiind manuscrisul editorii scriu corect *de acolea* (2, VI, 32, 5), dat fiind că cele două vocale sînt în hiat, și tot corect *de-acolea* (2, I, 53, 1), pentru că vocalele în contact se citesc într-o silabă, cititorul nu poate trage nici un profit real, fiindcă același editor, Byck, scrie pentru *de-acolea*, *de acolea* (2, VII, 25, 4). Cardaș transcriind și el acest exemplu tot *de acolea*, înseamnă că ambii editori au reprodus eroarea de ortografie a lui Deleanu și au scris despărțit două vocale care constituie un diftong : *-ea-*. Iată cîteva exemple similare : *de-acum* (1, II, 10, 5) e corect ; dar *de acum* (2, VI, 22, 5), (2, VII, 8, 1) etc. e greșit. *De-acolo* (2, IX, 95, 1) e corect, dar *de acolo* (2, I, 27, 1) e greșit ; *de a clăti* (2, IV, 11, 2), *de a grăi* (2, I, 59, 2) sînt greșite. Dar la numai trei versuri în aceeași sextină : *de-a proroci* (2, I, 59, 5) e bine transcris.

e, -e, + e, e-

Deleanu scrie *nice e* (2, IV, 29, 4), *unde e* (2, III, 71, 1) etc. pentru un grup bisilabic. Compararea cu Deleanu însuși în același manuscris și în celălalt manuscris al *Țiganiadei* (mii de versuri se repetă în cele două variante) ar fi condus ușor pe editori la evitarea unui hiat penibil și ireal în textul poetului. De altfel cînd socotește că textul nu se pretează la confuzii sau cînd crede de cuviință, elidează însuși poetul : *d'este* (2, V, 89, 5), adică *de este.*

e, -e + i-

Exemple : *de Inimoasa* (2, IV, 7, 6), dar Deleanu însuși scrie în altă parte d'Inimoasa (2, V, 1, 2), și *d'inimă* (2, XII, 15, 6), grafii fluctuante care ar fi putut trezi curiozitatea unui editor să numere silabele și să nu lase în text false hiaturi. Iată părerea lui Deleanu în această situație : *Se întîmplă chiar că literele unui cuvînt cu cele ale altui cuvînt în pronunțare printr-o anumita poziție se pronunță ca și într-o silabă care trebuie să se pronunțe cu totul în alt chip ca atunci cînd sînt luate aparte și*

BDD-A10411 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 08:20:44 UTC)

cum s-ar pronunța în afară de această poziție, precum prei nema citește preinema.... [1].

e, -e + o, o-

Exemple : E adevărat că Deleanu scrie *de odată* (2,VI,88,5), *cîte o dată* (2,V,84,1) și chiar în același vers *cîte odată* (1, IV, 1, 2) și *cîteodată* (2, IV, 1, 2), dar în nici una din situațiile de mai sus nu există hiat. Să luăm același vers care figurează notat astfel în cele două manuscrise :

Sama de-oameni lăsînd să îi sugrume (1, IV, 2, 3).
Samă de oameni lăsând să-i sugrume (2, IV, 2, 3).

În varianta a doua, Deleanu scrie corect *să-i*, dar greșit *de oameni*, fapt pe care editorii se grăbesc să-l transcrie aidoma. În varianta întîi , Deleanu scrie corect *de-oameni* și greșit *să îi* pentru *să-i*. Nici unul din manuscrise nu e prin urmare corect, ci numai compararea lor și raportarea la metru ar fi condus pe editori la lectura corectă : *samă de-oameni lăsînd să-i sugrume.*

Nice odată (2, IV, 76,2), *nice odinioară* (2, VI, 4, 5), *nice o* (2, I, 95, 5), etc. vor trebui citite împreunat. *Nice o* (2, X, 16, 3) va fi citit însă în hiat, din rațiuni metrice. Că, în afară de cazuri legitime, ca în cel de mai sus, în care grafia *nice o* e la locul ei, *nice o* este pur și simplu o grafie pentru *n ici o* o dovedește faptul că Deleanu întrebuințează o formă pentru alta cu aceeași valoare metrică, de bisilab (2, V, 63, 5). Iată același vers transcris din *Țiganiada* în *Trei viteji* :

Dar poate că tu nice odinioară (2, III, 35,1).
Dar poate că tu nici odinioară (Tr. V., II, 107, 1).

Numărul corect de silabe al versului din *Trei viteji* și în fragmentul din *Țiganiada* din care e scos acest vers, este de unsprezece. Vom reveni asupra problemei cînd vom analiza în detaliu acest tip de versuri. Iată exemple greșite în mod flagrant, raportate nu la manuscris, pentru că e limpede că ortografia manuscrisului nu e consecventă, ci la metrul poemei : editorii scriu la fel *pe om* (2, VIII, 1, 4) unde vocalele sînt în hiat și *pe om* (2, VI, 28,I), unde nu mai sînt în hiat. Numai o bună lectură va pune în lumină cîteva din procedeele tehnicii versificației lui Deleanu. Iată un exemplu dintre multe altele : *odinioară* (2, I, 73, 2) se citește în patru silabe, dar *odinioară* (2,I, 20,5) în cinci silabe. S-ar putea face un studiu din alternanțele metrice care sînt în același timp alternanțe fonetice, morfologice justificate dialectal.

---

[1] VI, „Accidit quoque quod litterae dictionis unius, cum iis alterius dictionis, in pronunciando quasi in unam syllabam positione aliqua coalescant quae plane aliter pronunciari debent, quam secus illae separatim existentes, et extras hanc positionem pronunciarentur ut pre inema, leg preinema..." (*Fundamenta gramatices...*, p. 38, verso, ms. B.A. R.P.R., 5200).

BDD-A10411 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 08:20:44 UTC)

e, -e+u- , un, un-

Deleanu scrie în același vers, indiferent : ***nice un*** (1, III, 75, 4), ***nici un*** (2, II, 90, 4). Cînd spun în același vers, înțeleg că versul este absolut identic în toate celelalte privințe. Deleanu nu întrebuințează însă ***nici, nice*** ca variante metrice indiferent de restul cuvintelor din vers. Exemplu :

Dară nici lui Parpangel slăbiră (1, III, 58,1).
Dar nice lui Parpangel slăbiră (2, II, 64,1).

Deleanu însă greșește uneori, notînd mecanic una din variantele metrice pentru cealaltă. Un vers corect, din manuscris *Nici mătrăgună să nu sîmțim* (1, XII, 46, 2) apare transcris de poet în varianta a doua și editat : *Nice mătrăgună să nu sîmțim* (2, XII, 3, 2), vers în care *nice* este notat neglijent de poet pentru monosilabul *nici*.

e,-e+ în, în-, îm, îți, îi

În afara cazului citat (*'M- păru*) Deleanu notează peste tot în opera sa poetică un *î-* inițial următor unui alt cuvînt care se termină în vocală, fără ca prin aceasta *î-* să constituie silabă, rămînînd în hiat cu vocala precedentă (în afara cazurilor de hiat dovedit metric). Astfel, *ce în* (2, VII, 83, 4) este corect scris pentru că există hiat, dar *ce în* (2, I, 112, 6) este incorect. Dacă nu ne vom strădui să punem în evidență hiatul, greșim, cum o dovedește un vers ca următorul : ,,*Este în* izbîndă singur și în ură'' (1, VI, 17, 2), vers reluat în a doua variantă : ,,*Este în* izbîndă singur ș'ură'' (2, VI,18, 2). În acest al doilea caz sîntem constrînși la hiat nu însă și în versul din prima variantă. Nu rare sînt versurile în care e nevoie de mai multe eliziuni. *O învîrte într-o mînă pe îndelete* (2, VII, 34, 3), se va citi : *O -nvîrte -ntr-o mînă pe-ndelete.* În versuri identice întîlnim, cum am mai văzut, pronumele notat cînd enclitic, cînd cu forma plină, dar fără valoare silabică independentă. Se ajunge astfel la o silabă în plus :

Nice a vince îmi dede nice moarte (1, VI, 11, 3).
Nice a vince-mi dede nice moarte (2, VI, 11, 3).

De asemenea, într-un manuscris *cale îi* (1, XII, 97, 1), în celălalt *cale-i* (2, XII, 86, 3). Și pronumele *îl* apare uneori notat greșit de Deleanu, adică cu forma plină silabică : ,,însă pe *care îl* mîncă spinarea'' (2, VI, 67, 4), vers scris greșit, pe care în prima variantă poetul îl scrisese corect : ,,însă pe *care-l* mîncă spinarea'' (1, VI, 64, 4).

-i+ a, a-

Deleanu scrie cînd *și acuș* (1, VI, 19, 3), cînd *ș'acuși* (2, VI, 19, 3). În același vers : *și asuprele* (1, IV, 7, 2), *ș'asuprele* (2, IV, 7, 2). Iată părerea expresă a lui Deleanu asupra acestei situații : ***Notă. ia, ie, io, iu nu numai cînd se întîlnesc în același cuvînt se transformă în diftongi, ci chiar cînd se întîlnesc în cuvinte deosebite, adică cînd un cuvînt se termină***

BDD-A10411 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 08:20:44 UTC)

cu ***i*** *și celălalt începe cu vocala* ***a*** *atunci în pronunțare nu se elidează, cum se întîmplă cu celelalte vocale, ci constituie diftongi precum* ***mi aduc*** *nu pronunț* ***mi aduc*** *ci* ***mi-aduc***, ***și arată*** *citesc* ***și-arată*** *și așa se întîmplă cel mai adesea cu particulele reciproce* ***mi, ți, și, ni, vi***[1].

Nu este de loc greu să căutăm în opera lui Deleanu chiar exemplul pe care îl dă în ***Fundamenta*** : *Deci sus, Sătano ! scoală și arată* (2, VI, 13, 1) vers care trebuie ortografiat cum cere poetul : *și-arată*.

-i + i-, î-

Dacă comparăm cele două versiuni ale *Țiganiadei* observăm, așa cum era de așteptat, că în versiunea a doua ortografia poetului se apropie mai mult de cea folosită de noi astăzi. Astfel : „Măestrii lunecoase *și ispite*" (1, VIII, 56, 2) este transcris în a doua varinată „Măestrii lunecoase *ș'ispite*" (2, VIII, 59, 2).

u + a

Într-un vers ca următorul : *Cercea, voinicul băiaș aice* (1, XII, 80, 1) lui Deleanu nu-i place cuvîntul *băiaș* și vrea să-l înlocuiască cu cuvîntul corespunzător „pre limba aleasă grăind" *aurariu*, analogic cu *argintariu*, *fierariu* etc. Va scrie deci în varianta a doua : *Cercea voinicu aurariu aicea* (2, XII, 66, *1). După părerea noastră greșit au transcris ambii editori cînd au notat pe *voinicu* cu *voinic*, întrucît nu e nevoie de suprimarea articolului pentru a obține ritmul și măsura, ci numai de renunțarea la *l*, ceea ce și face Deleanu. Din *u* final al cuvîntului *voinicu* și inițiala cuvîntului următor se obține un diftong. Iată un citat din *Fundamenta* : *Notă.* ***ua, uo*** *în același cuvînt se întîlnesc rar, însă la întîlnirea dintre două cuvinte totuși (se întîmplă) să se elideze în pronunțare ; ci mai de grabă formează un diftong :* ***cu o putere*** *citește ca și* ***cuo putere***, *care totuși se întîlnește cel mai adesea în poezie*[2]. Deleanu scrie negru pe alb că *u* final împreună cu *a* sau *o* următor mai de grabă se citesc ca un diftong decît se elidează. Să luăm același vers în ambele variante :

Ms. „Și n'aș vrea *suflet aici* să-mi iasă" (1, VIII, 77, 4).
„Și n-aș vrea *sufletu aici* să-mi iasă" (2, VIII, 79, 4).

Acest vers transcris cînd cu *u* elidat, cînd cu *u* care va forma diftong cu vocala următoare, dovedește afirmația de mai sus a lui Deleanu. Consi-

---

[1] Nota. *ia, ie, io, iu*, non solum quando in una voce seu dictione sunt coalescunt in diphtongos, sed etiam in diversis, nempe quando una dictio finit per *i* et altera incipit *a* vocali, tunc in pronunciatione non eliduntur, prouti aliis vocalibus accidit, se diphtongum efficiunt ut *mi aduco* non pronuncio *mi aduco* sed *mjaduco*, *si arata* leg *sjarata* et hoc pleurumque fit cum particulis reciprocis *mi, ti, si, ni, vi*.

[2] Nota. *ua, uo*, per se in una voce raro occurunt sed in concurrentia duarum vocum, quarum una in *u* finit et altera ab *o* incipit, quin tamen se in pronunciando elidant ; sed potius quasi in diphtongum coalescunt, *cu o putere*, leg. quasi *cuo putere* quod tamen plerumque in metro obtinet.

BDD-A10411 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 08:20:44 UTC)

derăm aşadar că renunţarea la *u* în a doua variantă a versului se face în dauna limbii romîne. Cardaş, de altfel, notează corect *sufletu*, după *a ieşi sufletu*, *a-şi da duhu* etc. Părerea editorului Byck nu o putem şti în acest caz din pricina unei scăpări sau greşeli de tipar. Domnia-sa scrie *sufletul*, transformînd versul într-un hipermetru.

-u+i-, o, o-, u-

Şi în acest caz se pretinde evitarea hiatului : *cu inima* (2, IV, 32, 2), (2, IV, 86, 4), (2, IX, 60, 3) se vor citi trisilabic, spre deosebire de *cu inimă* (2, VI, 99, 5) în care vocalele sînt în hiat.

-u + în, în-

Chiar dacă un *î-* figurează cu regularitate în manuscris, Deleanu nu-l citea, precum o dovedesc multe exemple. Iată unul mai concludent : *Acum Măria mea va să auză* (2, VI, 27, 4), vers care apare în prima variantă sub forma *Acu Înălţia mea va să auză* (1, VIII, 27, 4), în care folosirea variantei *acu* pentru *acum* permite elidarea lui *î-* din *înălţia* (un caz similar cu *nainte* şi *înainte* etc.) Deleanu se serveşte de articolul hotărît *l* pentru a cîştiga o silabă, deoarece în principiu nu acceptă hiatul. Va scrie deci : *pe Mahomet cu degetu învită* (2, VIII, 111, 4) şi va citi : *cu degetu-nvită* pentru că în limba noastră se obişnuieşte a chema pe cineva *cu degetu*, a-i face cuiva semn *cu degetu* şi nu *cu deget*, cum transcrie prof. J. Byck, nu însă şi Cardaş, care transcrie fără eliziune, fără linioară, comiţînd o greşeală mai mică, de ortografie metrică. În ediţia a doua, Cardaş, pe lîngă alte intervenţii (Mohamed pentru Mohamet) pune articolul : *cu degetul*, încălcînd un criteriu pe care ne asigură în prefaţă că l-a respectat totuşi, cînd şi-a permis modernizarea (?) textului : *Editorul a respectat prea strict forma manuscrisului şi din această cauză a dat loc la cîteva discuţiuni recenziile ce s-au făcut asupra ediţiei. În schimb acelaşi editor al Ms. B. în noua sa ediţie a căutat să modernizeze întregul text al poemei, bine înţeles după îngăduinţa formală a operei*[1].

Prof. J. Byck a evitat, e drept, o presupusă greşeală de versificaţie, hipermetru însoţit de hiat, dar a lipsit cuvîntul de articol. Cînd cititorul va întîlni deci construcţii forţate, bizare, trebuie să ştie că o bună parte sînt recolta editorului, nu a poetului. Un alt exemplu similar : ms. *Turcii văzînd ici vrăjmaşu în faţă | Ş' auzînd că altul din dos năvale* (2, VII, 75*, 1). Cardaş adaugă de la sine articolul *l* : *vrăjmaşul*. Prof. Byck transcrie *vrăjmaş*, socotind pe *u* drept un *-u* final, mut, fără valoarea silabică. În multe cazuri de altfel, cînd Cardaş adaugă articolul *l*, prof. J. Byck lasă cuvîntul

[1] Gh. Cardaş, *Ţiganiada*, tipogr. Oltenia, Bucureşti, 1928, p. LX.

BDD-A10411 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 08:20:44 UTC)

nearticulat. Lectura corectă, după părerea noastră, nu poate fi decît *vrăjmașu-n față*. De altfel, *vrăjmașu*-lui din primul vers îi corespunde în versul următor *altul*. Iată alte exemple care tind să se constituie în sistem în ediția prof. J. Byck : ms. *Tandaler oblicind scutu întinse* (2, XII, 70, 1). Cardaș scrie *scutu*, prof. Byck *scut*. Ms. *Cu fulgeru ceresc încărcate* (2,VII,93, 4) — Cardaș : *cu fulgeru*, prof. Byck : *cu fulger*. Dacă Gh. Cardaș nimerește din întîmplare, prof. Byck greșește privind versul de o silabă. Iată întîmplător eroarea repetată tot cu ocazia aceluiași cuvînt : ms. „Domnul Romei cu *fulgeru* în brîncă"(2, III, 81,1), Cardaș : "... cu *fulgerul* " ; prof. Byck : „*cu fulger*". Drept e că dacă *l* adăugat de Cardaș împiedică elidarea lui *î-* următor obligînd versul la o silabă în plus, eroare grosolană, în schimb nici lectura prof. J. Byck nu e prea fericită, deși respectă numărul de silabe, dar elidează tocmai vocala care trebuia păstrată. De altfel ignorarea elidării lui *î-* următor unui *-u* final silabic îl conduce pe prof. Byck, o dată intrat în sistemul erorii, la greșeli elementare. Deleanu scrie : *Cîntecu I*, adică după pronunția poetului, *Cîntecu-ntîi*, iar prof. J. Byck, probabil pentru că Gh. Cardaș scria *Cîntecu(l)*, scrie *Cîntec I*, fără să se mai întrebe cum va fi citit Deleanu, cum vor citi cititorii. Și aceasta o face în ciuda faptului că în celelalte cazuri Deleanu scrie *Cîntecul a II, a III* etc. A trebuit ca editorul să deschidă manuscrisul *Trei viteji*, în care pe fiecare pagină scrie indiferent cînd *Cîntecul*, cînd *Cîntecu*, pentru ca să se convingă, în fine, că în aceste cazuri avem de-a face cu *-u* final silabic, nu *-u* mut al latiniștilor (cf. *Trei viteji*. ed. J. Byck, p. 2, *Cîntecu I*). În consecință, în toate exemplele de mai sus și în cele pe care le voi mai da, avem a face cu o formă articulată a cuvîntului scris, cînd cu finala *-u* cînd cu finala *-ul*, nu cu unul și același cuvînt într-un loc articulat și în celălalt nearticulat (*Cîntecu I* în *Trei viteji* și *Cîntec I* în *Țiganiada*). Imediat sub *Cîntecu I* transcris de prof. Byck *Cîntec I*, Deleanu scrie *Argumentul*, dar sub *Cîntecul a II* scrie *Argumentu* pe care prof. J. Byck îl citește *Argument* (cf. id. *Argument* pentru *Argumentu* la p. 214, 267, 298, 331, 366, 400). Pentru că am citat un vers din cartea a VIII-a (prof. Byck : *cu deget învită* pentru : *cu degetu-nvită*), să vedem cîteva sextine mai jos, în același cîntec, un alt exemplu oarecum analog : ms. „Cu leacuri *stomahu îi* întărește" (2, VIII,115, 1). Cardaș : „... *stomahul*" ; prof. Byck : „*stomah*". Credem că e corect, așa cum zice toată lumea, cu articol și cu pronumele *-i* enclitic pentru *îi* : *Stomahu-i*. Pentru a nu greși, prof. Byck nu avea decît să-și amintească cum a scris, adică aproximativ bine, versul : ms. „*Calu-îi* alerga gîndeai că zboară" (2, IV, 62, 1), vers în care cu un pic de îndrăzneală, respectînd principii scoase din însăși ortografia ezitantă a poetului, putea să introducă — fără nici o teamă de eroare *calu-i*, cum vom vedea în exemple absolut analoge. Putem afirma că *stomahu îi întărește* al lui Deleanu, e o

BDD-A10411 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 08:20:44 UTC)

simplă grafie pentru *stomahu-i întărește*, bazați pe următorul vers care figurează astfel în cele două manuscrise :

ms. „*Sfatu îi* întări toată adunarea" (I, VII, 90, 1)
„ *Sfatu-i* întări toată adunarea" (2, V, 17, 1)

Să luăm același cuvînt care figurează nearticulat în alt vers : ms. „Cu toți îndată *sfat* îi primiră" (1, VI, 13, 1). Așa scrie Deleanu în manuscris, nearticulat. Concluzia acestui exemplu socotim totuși că nu este *stomah îi întărește*, ci tot *stomahu-i întărește*, analog cu *sfatu-i întări*. De altfel, cum am arătat mai sus, Deleanu vorbește de elidare, dar tot el spune și că cele două vocale se citesc ca un diftong („*quasi in diphtongum coalescant*"). În fine, sîntem de părere ca, ori de cîte ori Deleanu elidează expres, să păstrăm elidarea cu semnul respectiv, cu mențiunea că avem a face cu o elidare grafică mai de grabă decît cu cuvîntul nearticulat. De altfel, prof. Byck și procedează uneori astfel : „*cuvînt'îi* închise amara jele" (2, XII, 108, 2), păstrînd o particularitate grafică a lui Deleanu. Că nu pronunța însă așa, o dovedește exemplul de mai sus în care *sfatu îi*, din primul manuscris, e transcris *sfatu-i*, în al doilea manuscris. Un exemplu absolut similar și care pledează pentru cele afirmate de noi, anume că avem a face cu o elidare grafică este următorul :

ms. „Dar cu farmece *trup îi* legase" (1, VI, 67, 3)
„Dar cu farmece *trupu-i* legase" (2, IV, 112, 3).

Deci *-u* înainte de pronumele scris de Deleanu *îi* este articol, nu un *-u* final al latiniștilor pus pe lîngă un cuvînt nearticulat din simplă obișnuință grafică, iar *îi* este un *i* enclitic. Dacă un specialist s-ar apuca să facă o lucrare asupra articolului și pronumelui în opera lui Budai-Deleanu, ar ajunge la concluzii greșite. Exemplele care dovedesc aceasta sînt multiple și cele de rangul întîi sînt cele scoase din opera lui Deleanu însuși. Iată un vers care merită o atenție deosebită : ms. „Dar *porumbu îi* sare și rîntează" (1, V, 71, 4). Se va citi corect : *porumbu-i*, nu nearticulat și urmat de *îi*, pentru că același vers reluat în varianta a doua apare sub forma : „Dar *murgul îi* sare și rîntează" (2, IV, 89, 4) cu subiectul articulat cu articolul *l*, pentru că poetul are nevoie să cîștige o silabă, realizată prin intercalarea lui *l* între *-u-* și pronume, cuvîntul *porumbu* avînd trei silabe pe cînd *murgu*, numai două. Dacă prof. Byck scrie aproximativ bine, mai puțin elidarea celor doi *î*-versul următor : „Cu *toiagu* învrîstat ce avea în mînă" (2, V, 74, 3) de ce scrie într-o situație similară : „Toată ziua cu *ciubuc* în gură" (2, XI, 107, 5) pentru : „cu *ciubucu* în gură" din manuscris ? Oare numai pentru că așa a scris și Cardaș : *Ciubuc* ? Nu zice toată lumea „stă cu *luleaua-n* gură", cu „*degetu-n gură*" etc. ?

Iată cîteva exemple care dovedesc că lectura ediției Byck nu poate oferi temeiuri de corectitudine. Este știut că poetul se servește, indiferent

BDD-A10411 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 08:20:44 UTC)

de forma articulată sau nearticulată a pronumelui, de forme ca *dînsu*, *dînsul* sau *dîns*, *dînșii* sau *dînși*, după necesitate metrică. În manuscris avem : „Și zicînd spre *dînsu* calu înțețește" (2, VII, 39, 5). Prof. Byck citește de data aceasta *dînsu*, deși *u* final aici nu e silabă, ci un *-u* final mut. Bineînțeles că și în acest caz Cardaș, care nu a avut nici o idee de lectura ritmată a poeziei lui Deleanu, a pus de la sine *dînsul*. Meritul ediției Byck, în acest exemplu și în multe altele similare este nu de a fi dat lectura corectă, ci numai de a fi îndepărtat pe *-l* adăugat de Cardaș literei manuscrisului. Alt exemplu : ms. „Tot iadul (grăi *dînsu*) bine știe" (1, VIII, 29, 5) : (2, VIII, 29, 5). Deși trebuia scris *dîns*, avînd de-a face cu un *-u* mut, prof. Byck pune *dînsul* la fel cu Cardaș. Conchidem parțial : în ediția Byck, pe de-o parte nu s-a îndepărtat peste tot *-u* final mut, cum se spune în nota asupra ediției, pe de alta, unde nu era *-u* final, ci *-u* silabă, acesta a fost considerat drept *-u* final mut. Iată exemple într-un sens sau altul, după ediția Byck : *dascalu* pentru *dascal* (2, IX, 30, 1), deși editorul ar fi putut remarca în josul paginii, în proză, *dascal* Liripipion ; *nepot* pentru *nepotu* (2, XII, 25, 1) etc. În toate aceste cazuri nu avem a face cu scăpări ale editorilor, simple lecturi greșite care se pot îndrepta la o următoare ediție, ci cu necunoașterea unui procedeu de versificație, folosirea dubletelor metrice (cu valoare silabică deosebită). Datoria unui editor este de a evita erorile de principiu și de a căuta criteriile corecte care să elimine posibilitatea de eroare și să fie atît de solid întemeiate încît, în majoritatea cazurilor, să poată corecta pe Deleanu cu Deleanu însuși, în mod necesar.

-ă + a, a-

Mai înainte de a trece la exemple, să analizăm un citat din gramatica lui Deleanu, care se potrivește cu cazul pe care vrem să-l înfățișăm aici. Deleanu, regretînd că cei care au introdus alfabetul slav în limba noastră nu s-au străduit să așeze „temeiurile gramaticii romînești", citează ad hoc o frază cu care vrea să dovedească cît de complicată și de necorectă este scrierea cu slove : „*spre exemplu noi zicem : Mam făcut a nu ști că vau venit veste de la călători săi așteptați*" [1]. Comentînd această frază, Deleanu spune : „*ortografii noștri pretutindene, la scrisoare precum și la tipariu nu au despărțit acest pronume cu nice un semn, ci unde vine el înaintea unii vocale și prin pronunție i să îmbucă acel î- de rămîne numai singur* **m**, *atunci l-au aninat cu scrisoarea către alt cuvînt, fără nice un semn de despărțire. Au scris precum vorbesc oamenii deobște, iară la ortografia bună trebuie să se scrie chiar toate cuvintele așa, cît din însă scrisoare să să poată cunoaște și osebi ce feliu de cuvînt este. Acest cuvînt dar trebuie totdeune să se scrie* **mă**, *iar cînd vine îmbucătura cu alte vocale atunci trebuie să se semneze* **m**,

[1] *Temeiurile...* partea a II-a, fila 30 verso, ms. B.A. R.P.R. nr. 2426.

BDD-A10411 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 08:20:44 UTC)

cu apostrof, ca să să știe că de acolea s-au tăiat la pronunție o vocale; așa este și cu ***vau...în urmă săi așteptați,*** *acel* ***i*** *la* ***săi*** *încă este pronume personal*". Fraza de mai sus o transcrie: „*Me hamu... ve havu... saeli*". Deleanu pretinde ca necesară introducerea alfabetului latin, pe lîngă altele, și pentru lipsa unui semn ortografic pentru linioară. Inconsecvența folosirii apostrofului se dovedește pe deplin și în această situație. Astfel: *să află* (2, V, 80, 4), dar cu aceeași valoare metrică, adică bisilab: *s'află* (2, I, 100, 3); *că a* (2, IV, 59, 5) etc., dar și *c'au* (2, V, 65, 6); *mă aș* (2, X, 82, 6), dar în strofa imediat următoare *m'aș*; dă ahele (2, I, 45, 2); dar *d'ahele* (2, I, 48, 1). Iată același vers în cele două variante, cu ortografia greșită tocmai în manuscrisul al doilea:

ms. „Nici *m'ar* ghimpa tristă pomenirea" (1, VIII, 10, 2).
„Nici *mă ar* ghimpa tristă pomenirea" (2, VIII, 10, 2).

-ă + i-

exemple: să *iviră* (2, I, 81, 2), dar și *s'iviră*, ambele cu valoare trisilabică; *către Inimoasa* (2, I, Argument, 6), (2, I, 65, 6) dar și *către Inimoasa* (2, I, 112, 3).

-ă + o, o-

Să, că, dă (pentru *de*), *pă* (pentru *pe*), *vă, -ă*, urmate de *o, o-*, se supun observațiilor generale. Copierea manuscrisului și aici e neconcludentă. Astfel, Deleanu scrie *să o* pentru *s'o*: „Trebuie *să o* ție, *să o* ridice" (2, VI, 32, 4). Versul: „*Că o țară învrăjbită ori* azi ori mîne" (2, III, 84, 5) se va citi: „*că-o țară-nvrăjbită-ori* azi ori mîne".

Eliziunea se face chiar cînd vocalele sînt separate de semne importante de punctuație: „*s'adună: o parte*" (2, IV, 47, 4); „*o cuprinsă, o sărută*" 2, IV, 63, 5); „*răspunsă: o iubit...*" (2, IV, 64, 5) etc.

-ă ÷ în, în-, îm, îm-, îmi

În opoziție cu ortografia în vigoare azi, care elidează pe *î-* următor, am văzut cazuri în care Deleanu nu se decide să renunțe la notarea lui *îi* prin *-i* aton, ci elidează mai degrabă pe *-u* precedent. În cazul lui *-ă + î-* elidează mai degrabă pe *-ă* precedent. Iată o particularitate ortografică pe care editorii au păstrat-o pe bună dreptate. Deleanu scrie:

ms. „A lui Drăghici. Tandaler *să întoarsă*" (1, XII, 59, 2).
„A lui Drăghici. Tandaler *s'întoarsă*" (2, XII, 25, 2).

Iată încă un exemplu care arată necesitatea introducerii sistematice, corecte a semnelor de ortografie:

ms. „*Că încongiurînd* eu tot pămîntul" (1, VIII, 20, 2).
„*Cum că încongiurînd* eu tot pămîntul" (2, VIII, 20, 2).

Pentru a realiza lectura corectă *că încongiurînd* în primul manuscris se va citi în hiat, nu însă și în varianta a doua. Rezultă că pasivitatea edi-

BDD-A10411 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 08:20:44 UTC)

torului față de manuscris duce la anularea efortului poetului de a-și îndrepta opera, anume de a lichida un hiat din vers. De altfel, copiat tale quale în varianta a doua, versul apare și cu hiat și hipermetruc.

O lectură atentă a poemelor lui Deleanu duce și la alte concluzii importante. Astfel, în cazul cînd în versul : „Cît gîndi *că în nuori* va să salte" (2, X, 65, 2) cititorul nu va citi de la început *că -n*, ci va citi în hiat *că în*, va fi obligat dacă ar citi ritmat în decasilab, să citească *nuori* monosilabic, crezînd că are de-a face cu o particularitate ortografică, pe care editorii au respectat-o (cf. *piică, hierr* etc.). Astfel, îi va scăpa opoziția metrică și fonetică *nori* monosilab (2, IX, 73, 5), *nuori* bisilab. Numai la o lectură corectă transpar fonetismele regionale în cuvinte ca : *nori*, *nuori*, și *noori*.

Am avut mai sus, în mai multe rînduri, ocazia să constatăm că Deleanu nu se decide totdeauna să scrie pronumele așa cum îl pronunța, adică nesilabic, cu *-i* aton, și că-i conferă grafic valoare de silabă, scriindu-l separat. Iată două versuri în continuare care se întîlnesc în ambele variante ale *Țiganiadei* notate astfel : ms. „Doar mai mult decît toate îi ajută" / „Și mai multă *dobîndă îi* aduce" (1, VIII, 30, 1, 2). În varianta a doua, Cardaș, Byck : „Zieu ! Mai mult decît toate îi ajută" „Și mai multă *dobîndă-i* aduce" (2, VIII, 30, 1, 2). După cum se vede, singura deosebire este notarea lui *îi* următor lui *dobîndă* din prima variantă, cu encliticul *-i* în a doua variantă. Iată un alt vers : ms. „*Și aceasta e destulă izbîndă-mi pare*" (1, VIII, 59, 6), vers care apare transcris : „*ș'aceasta-i destulă izbîndă îm pare*" (2, VIII, 62, 6), în care observăm deocamdată că, cu excepția lui *î-* din *îm*, neelidat și a linioarei dintre destulă și izbîndă, scrie identic cu noi. De altfel, acest *îm* din varianta a doua, dispare deja din varianta întîi, adăugîndu-se aton, nesilabic, pe lîngă cuvîntul precedent.

Metrica unor cîntece aparte din **Țiganiada** *și* **Trei viteji**

În *Țiganiada* se află două orații, epitalame, care după cum anunță poetul într-o notiță în subsol (ed. Byck, p. 309), sînt făcute pe aceeași măsură cu restul poemului, adică au zece silabe. Analiza metrică ar comporta detalii care depășesc cadrul articolului. Într-un vers ca : „Cu *dînsu* rîsără, dalbe florile" (2, IX, 49, 3), corect se va citi *dîns*, deoarece schema metrică este următoarea :

´ ∪ | ´ ∪ ∪ | ´ ∪ | ´ ∪ ∪

O lectură corectă este imposibilă în aceste două orații (2, IX, 32—42 ; 45—53), dacă o ortografie cuvenită nu va obliga pe cititori să citească bine.

BDD-A10411 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 08:20:44 UTC)

Cîntecul bahic

Se află în cîntecul al treilea al *Ţiganiadei* şi cuprinde strofele 22—25. Iată schema primului vers, care se repetă fără nici o modificare în imnul întreg :

Vinule dulciu, tu roadă de raiu
$- \cup | - \cup | \acute{} \| \acute{} \cup | \acute{} \cup | \acute{}$

Cu alte cuvinte, versul este obţinut din două versuri trohaice de factură populară,totdeauna terminate în rimă masculină. Hemistihurile nu rimează. Fiecare dintre hemistihuri poate alterna, conform cerinţelor poeziei populare, cu două versuri trohaice de cîte 6 silabe în rimă feminină, care realizează împreună 12 silabe. În consecinţă, versul e mai mare decît decasilabul trohaic obişnuit, fără cezură, folosit în *Ţiganiada*. Tocmai de aceea, Deleanu introduce acest cîntec în *Trei viteji*, poemă scrisă într-un vers realizat din două hemistihuri de cîte 5 sau 6 silabe fiecare. Iată pentru ce, cînd îl transcrie în *Trei viteji*, înlocuieşte un prim hemistih de 5 silabe, terminat în silabă accentuată, cu un alt hemistih de 6 silabe. Iată un exemplu : „*Prinde îndată chef* ş'uită de necaz" (2, III, 24, 2) este schimbat în *Trei viteji* cu următorul vers : „*Prinde voie bună* şi uită de năcaz" (Tr. V. II, 95, 2).
Erorile de ortografie sînt banale şi nu le mai citäm.

Cîntarea lui Arghin şi a Ilenii

În continuarea Imnului bahic, se află în *Ţiganiada*, ca şi în *Trei viteji* povestea lui Arghin şi a Ilenii (începutul). Nici în acest caz editorii nu s-au interesat de punerea de acord cu metrul, în ciuda unei lungi notiţe explicative a lui Deleanu, pe care o voi cita parţial : *nu se ştie din ce pricină autoriul sau izvoditoriul Ţiganiadei au băgat aice cîntarea aceasta care îi alcătuită într-alt feliu de stihuri, care ies afară din măsura celor alalţi, fiind cu un picior sau metru mai lungi. Cu adevărat altă pricină nu vede a fire afară că aşa au aflat-o în orighinalul vechiu şi n-au vrut să o prefacă după cele alalte viersuri.* Să luăm o strofă :

Ermina cea lui de mic priitoare
Şi din toate mai înţăleaptă zînă,
Ce pe el crescu şi-i fu învăţătoare
Cum să să deprinză în toată faptă bună,
Grija lui ş'acum poartă nevăzută,
În ceasul cumplit sare şi-i ajută (2, III, 39)

Schema versului e următoarea :

$\acute{} - \cup | - \cup | \acute{} \| \acute{} \cup | \acute{} \cup | \acute{} \cup$

BDD-A10411 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 08:20:44 UTC)

adică dodecasilab trohaic cu catalexis la cezură. În mod normal, primul hemistih al schemei de mai sus poate alterna cu un alt hemistih de 6 silabe, cum am văzut cu ocazia analizei *Imnului bahic*. Iată un asemenea vers :

Jele să-mi asculte, marture să-mi fie (2, III, 35, 5). sau altul :

Cum să să deprinză în toată faptă bună (2, III, 39, 4).

$$\angle \cup | \angle \cup | \angle \cup \| \angle \cup | \angle \cup | \angle \cup$$

Am spus că Deleanu marca accentul tonic pe cuvînt. Astăzi nu se obișnuiește, rămînînd ca cititorul să interpreteze singur accentul cuvintelor care se pot accentua diferit. Transcriind manuscrisul, editorii n-au mai marcat accentul, conformîndu-se normei în vigoare. Dar așa cum am văzut mai sus, primul hemistih al unui vers din *Trei viteji* și din *Cîntecul lui Arghin* are sau 5 silabe, cînd se termină cu silaba accentuată (catalectic) sau 6 silabe cînd se termină în silabă neaccentuată. Cum va citi dar cititorul acest vers în care așa cum au ortografiat editorii, putem citi numai în șase silabe : *Multă țară îmblă, multe orașe, sate* (2, III, 32, 2)? Bineînțeles că numai în 6 silabe, fiecare hemistih. Dar Deleanu care pune accentele, accentuează *îmblă*, adică e un perfect simplu cu accent pe ultima silabă după care urmează cezura care introduce al doilea hemistih. Însă cînd primul hemistih se termină în silabă accentuată, (e catalectic) are obligator 5 silabe, deci ortografia trebuie să fie de așa natură, încît să-l oblige pe cititor să obție 5 silabe numai, în acest hemistih, adică :

Multă țară-îmblă / multe - orașe, sate.

$$- \cup | - \cup | \angle \| \angle \cup | \angle \cup | \angle \cup$$

Dacă Deleanu avea la îndemînă accentul pe *îmblă*, noi dispunem de linioară în vers, pentru a obține același efect : lectura corectă. În versul : *Care lui strigă, fiind de departe* (2, III, 48, 1) ortografia de azi nu poate fi de nici un folos, adică nu are cum să ne indice dacă avem de-a face cu un perfect simplu sau cu un prezent. De aceea, edițiile trebuiau pentru acest caz și pentru altele similare însoțite de un studiu asupra metricii. În fine, în versul : *Ce grea te-apăsă și varvară soarte* (2, III, 41, 3) ; ambii editori greșesc din neatenție, scriind *te apasă*, așa că nu-l mai putem discuta.

Nu sînt rare versurile în care al doilea hemistih fiind și el terminat în silabă accentuată, versul va avea zece silabe. De exemplu :

Dar omul grozav stete nemișcat
Cu capul clătind și zîmbind amar
Cu trupul întreg și nevătămat
Cînd Arghin văzu că taie în zădar (2, III, 51, 1, 4)

versuri care nu se deosebesc cu nimic ca metru de : *vinule dulciu, roadă tu de raiu / de la Dumnezeu dată pe pămînt* etc. din cîntecul bahic. Revenind

BDD-A10411 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 08:20:44 UTC)

la continuarea analizei sextinei 51, din care am citat primele 4 versuri, ultimele 2 apar cu fiecare hemistih de cîte 6 silabe :

Ciudă și mănie deodată-l cuprinsă /
Iar namila slută a-i zice așa prinsă (2, III, 51, 5—6)

$\angle \cup | \angle \cup | \angle \cup \| \angle \cup | - \cup | \angle \cup$

Deci *Cîntecul lui Arghin* ca și întreg *Trei viteji* în care se află integrat, este scris într-un vers care iese în *afară din măsura celor alalți, fiind cu un picior sau metru mai lung.*

Deleanu nu menționează nimic despre cezura care se găsește în asemenea vers, imediat după a 5-a silabă accentuată (catalectic), sau după a 6-a neaccentuată, care precede o silabă următoare, accentuată totdeauna. Ortografierea versurilor din *Trei viteji* se face dar în funcție de fixarea corectă a locului cezurii. Majoritatea versurilor au în primul hemistih 5 silabe, adică troheul este lipsit de silaba neaccentuată, e catalectic. Nu totdeauna în acest prim hemistih accentul tonic coincide cu cel ritmic :

Că nici vărtute, nici arme tăioase / Pot să-ți aducă ție vr'o scăpare (2, III, 52, 3—4), versuri în care accentul tonic nu coincide cu cel metric. În poezia lui Deleanu accentul ritmic are ca și în poezia populară o mai mare libertate față de accentul tonic, coincidența nefiind obligatorie. Evident că în asemenea hemistihuri, în lectură se va avea grijă să se menajeze cel puțin intrarea corectă în ritmul trohaic regulat, al celui de-al doilea hemistih. Iată numai cîteva erori, care apar la analiza fragmentului din *Țiganiada* și care devin mai evidente dacă se compară acest cîntec din *Țiganiada* cu același cîntec transcris în *Trei viteji*. O primă impresie neplăcută : la editarea *Țiganiadei*, editorii n-au avut nici măcar curiozitatea să citească manuscrisul *Trei viteji*, iar la editarea poemului *Trei viteji* au neglijat să mai consulte aceleași versuri în *Țiganiada*. Faptul că în *Țiganiada* este scris : *ș'întreabă* (2, III, 32, 4), nu-i decide pe editori să intervină printr-o linioară în același vers, absolut identic în toate celelalte privințe, scris însă : *și întreabă* (Tr. V. II, 104, 4). Nu cred că această neintervenție aduce vre-un serviciu cititorilor poemului *Trei viteji*. *Nice odinioară* (2, III, 35, 1) este scris în același vers din manuscrisul *Trei viteji* : *nici odinioară*. E o dovadă pentru a sprijini transcrierea *nice-odinioară* în *Țiganiada*, dacă într-adevăr nu vrem să înlocuim cuvîntul cu totul. Și e bine că nu-l înlocuim din moment ce se poate altfel. La fel : *d'inimă* (2, III, 42, 5) e transcris fără apostrof în *Trei viteji* : *de inimă* (Tr. V. II, 114, 5). Dacă Deleanu a scris legat : *te-așteaptă* (2, III, 43, 1), și *te așteaptă* (Tr. V. II, 115, 1) în același vers, nu însemnează că Deleanu citea versul deosebit în cele două manuscrise. Iată cum respectarea mecanică a manuscrisului nu poate fi un criteriu absolut, ediția fiind pregătită pentru cititori, nu pentru ilustrarea ortografiei inconsecvente a lui Deleanu.

BDD-A10411 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 08:20:44 UTC)

Dacă amintim că mii de versuri se repetă în cele două variante ale *Țiganiadei*, în majoritatea cazurilor fără schimbări sau fără schimbări care să modifice structura versurilor, oricine își poate închipui cît de mult s-ar fi putut obține în privința stabilirii unei ortografii corecte, din simpla colaționare a celor două manuscrise. Textul unei ediții științifice trebuie să fie rezultatul unei munci critice de confruntare a variantelor, chiar dacă ediția nu are aparat critic.

Trei viteji

Manuscrisul e în general mai îngrijit, sub aspectele care ne preocupă în acest studiu. Manuscrisul fiind neterminat, Deleanu care lăsase spațiu în josul paginii pentru adăugarea notelor explicative de tot felul, n-a mai avut timp s-o facă. Astfel sîntem lipsiți de notița pe care în orice caz ar fi lăsat-o asupra metrului în care și-a scris poemul. Norocul face ca notița să figureze pe lîngă fragmentul din *Cîntecul lui Arghin* în cele două versiuni ale *Țiganiadei*. Cu ocazia analizei *Cîntecului lui Arghin*, am înfățișat toate situațiile metrice în care se poate găsi oricare vers din *Trei viteji*. Prin urmare și în *Trei viteji* intervin toate categoriile de erori detaliate cu ocazia analizei *Țiganiadei*, plus altele speciale.

Și aici, ca și în *Țiganiada*, poetul a scris pronumele personal cu forma plină *îi* pentru *-i* enclitic : pentru ce *dară îi* vindeți ca pe boi? (Tr. V. II, 49, 6), vers în care *dară îi* se citește corect *dară-i*, cezura urmînd imediat după *-i*. Faptul că Deleanu n-ar fi avut decît să înlocuiască pe *dară* cu varianta metrică *dar*, dacă ar fi ținut să pronunțe *îi* nu *i*, îl dovedește tocmai păstrarea lui *dară*. Cazul se întîlnește și în alte locuri din poem. Facem această observație referindu-ne la constatarea că atunci cînd se întîlnește un *-ă* cu *î-*, Deleanu preferă să elideze pe *-ă*, cînd vrea să elideze. La fel procedează cînd la cezură se întîlnește *fără* în situații similare. Deleanu scrie : *care îi* (Tr. V. II, 81, 6), *Anghelina îi* (Tr. V. III, 98, 2), *de femeie îi* (Tr. V., III, 9, 4) și citește peste tot pronumele enclitic nesilabic, deci și fără hiat. Un vers ca următorul dovedește că numai o bună ortografie poate fi un subsidiar prețios cititorului : „sau *pe elinica* care n-o înțăleg" (Tr. V., III, 17, 2). Astăzi, cititorul care nu cunoaște limba greacă, va pune pe cuvîntul *elinica* accent, probabil, pe silaba antepenultimă. Însă Deleanu, care în majoritatea cazurilor face să coincidă cele două accente — tonic și ritmic — în special la cezură, orice abatere fiind o stîngăcie de versificație, folosește aici cuvîntul cu accentul său propriu, pe *-a* final. Transcris așa cum se află, versul va tenta pe cititor să-l citească cu 6 silabe în primul hemistih, întrucît e vorba de un cuvînt cu accentul necunoscut pentru el și-l va accentua pe penultima silabă : *elinica*. Trebuie dar, ca *pe elinica* să fie unite cu lini-

BDD-A10411 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 08:20:44 UTC)

oară, pentru ca în felul acesta hemistihul să revină la 5 silabe și cititorul, care nu cunoaște accentul cuvîntului, să fie constrîns să-l aplice involuntar corect, la fel ca în cazul perfectelor simple de mai sus, care se pot confunda cu prezentul sau cu prezentul istoric.

Comparație între versurile din Ţiganiada *— varianta I — și aceleași versuri prelucrate pentru* Trei viteji

Am spus mai sus, în mai multe rînduri, că Deleanu scrie ambele variante ale *Țiganiadei* în decasilab trohaic fără cezură, iar *Trei viteji* în dodecasilab, vers cu cezură la mijloc, fiecare hemistih, după cum se termină într-o silabă accentuată sau neaccentuată, putînd să aibă cinci sau respectiv șase silabe.

Deleanu are multe versuri din *Țiganiada* — varianta I — transcrise în *Trei viteji* fără nici o modificare. Ar urma, după sistemul de ortografiere aplicat de editori, ca Deleanu să fi greșit aceste versuri sau în unul sau în celălalt manuscris. Nimic mai inexact. Iată:

ms. *Nu știu în ce chip aminte-ș adusă* (1, II, 9, 4)
Nu știu în ce chip aminte-și adusă (Tr. v., I, 7, 4).

Inexact că ar greși Deleanu, pentru că în fapt el citește deosebit. Numai cititorul va greși cînd va compara același vers scris identic în ambele manuscrise. Dat fiind că *Trei viteji* nu are o notă în care să explice în ce metru a fost scris, cititorul, văzînd identitatea versului cu cel din *Țiganiada*, îl va citi și în *Trei viteji* în decasilab. Și într-adevăr poate s-o facă, fără să forțeze nicidecum versificația, deși restul versurilor din *Trei viteji*, în afară de unul sau altul ca cel citat mai sus, sînt de zece silabe, dar cu cezură după a cincea, de unsprezece silabe, cu cezură după a cincea, sau de douăsprezece silabe cu cezură după a șasea, nu în decasilab fără cezură ca în *Țiganiada*. Cititorul va trebui să citească dar în primul caz, adică în *Țiganiada*: *Nu știu-n ce chip aminte-ș adusă*, fără cezură, și va obține decasilabul pretins de poet, iar în *Trei viteji* chiar așa cum a scris poetul, cu cezură însă după *chip* și cu accent metric pe prima silabă a cuvîntului imediat următor: *aminte-și*, adică vrem să atragem atenția că *aminte-și* introduce al doilea hemistih de șase silabe în ritm trohaic.

Dar intervenind în versurile *Țiganiadei* pentru a le pregăti pe schema metrică a poemului *Trei viteji*, Deleanu nu-și asigură numai cîștigarea silabelor care-i lipsesc, ci face în așa fel ca să dispară eventuale imperfecții ale versurilor din *Țiganiada*. Iată un argument indiscutabil că Deleanu, atunci cînd privează forțat de articol un cuvînt o face din

BDD-A10411 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 08:20:44 UTC)

cerințe metrice, nu-l gîndește nearticulat. În toate aceste cazuri, mai ales cînd Deleanu însuși notează apostroful, trebuie să-l folosim și noi, cum de altfel a procedat și prof. Byck în cîteva cazuri din *Țiganiada* :

ms. *Că Negru Vodă început'le dede* (1, II, 15, 6)

–́ ∪ | –́ ∪ | –́ ∪ | –́ ∪ | –́ ∪

are în *Trei viteji* o silabă în plus, silabă care e reprezentată tocmai de articolul pe care l-a îndepărtat din *Țiganiada* constrîns de metru :

Că Negru Vodă, începutul le dede (Tr. V., I, 13, 6).

– ∪ | – ∪ | – || –́ ∪ | –́ ∪ | –́ ∪

Alt exemplu cu substantivul la plural :

Pe crai străini din tron să ridice (1, II, 32, 6)

Pe craii străini din tron să ridice (Tr. V., II, 31, 6).

În alte cazuri, schimbă mecanic o conjuncție cu o altă conjuncție mai lungă cu o silabă :

„*Ci* mai vărtos că dintr-o domniță" (1, II, 12, 4)

„*Iară* mai vărtos că dintr-o domniță" (Tr. V., I, 10, 4).

În fiecare vers din *Trei viteji* Deleanu face în așa fel ca să-și asigure o silabă sau două în plus față de versul din *Țiganiada*.

Așadar, o analiză în detaliu a întinselor fragmente din *Țiganiada* — varianta I — prelucrate de Deleanu pentru *Trei viteji* interesează nu numai tehnica versificației poetului, ci și cercetarea limbii lui Deleanu. Se remarcă frecvența articolului *cel*, *cea* introdus parazitar în *Trei viteji* pentru a cîștiga versul rămas nemodificat în alte privințe, o silabă în plus. Cînd Cardaș vrea să analizeze limba poemului *Trei viteji*, scăpîndu-i complet din vedere metrul în care e scris, ajunge să nu-și mai explice anumite procedee de compoziție. Iată un citat ilustrativ : *Inversiunile sînt foarte numeroase și de multe ori, deși poetul le-ar fi putut evita cu ușurință, stăruie asupra lor. Exemple : Bine Solomon au zis înțăleptul. Acest vers a fost scris întăi (adică în prima variantă a Țiganiadei) în forma neinversată : Bine au zis Solomon înțeleptul dar s-a schimbat apoi în manuscris fără a fi cerut de rimă, în felul arătat*[1]. E limpede, așadar, că Gh. Cardaș nu a știut cum să citească versul nici în *Țiganiada*, nici în *Trei viteji*. Cum se citește? În *Țiganiada* cu linioară între *bine* și *au* fără hiat, fără cezură, ci numai zece silabe în serie, cu accent trohaic, adică :

Bine-au zis Solomon înțăleptul

–́ ∪ | –́ ∪ | –́ ∪ | –́ ∪ | –́ ∪

iar în *Trei viteji* cu cezură după *Solomon*, constituind astfel un prim hemistih trohaic de cinci silabe, iar al doilea hemistih va rămîne constituit din șase silabe, adică :

---

[1]) Gh. Cardaș, *Trei viteji*, București, 1928, p. XI.

BDD-A10411 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 08:20:44 UTC)

Bine Solomon au zis înțăleptul
⏑ – | ⏑ – | ⏑ – || ⏑ – | ⏑ – | ⏑ –

Este de la sine înțeles că Deleanu ar fi putut citi în unsprezece silabe versul chiar așa cum se află în *Țiganiada* dar cu prețul unui hiat între *bine* și *au* și cu cezură la mijlocul unui cuvînt, după prima silabă a cuvîntului *Solomon*, ceea ce ar fi atras două accente metrice consecutive, pe același cuvînt. Versul ar fi sunat evident urît, fără să fie propriu-zis incorect.

Mă întreb de ce se întîmplă ca ambii editori să greșească împreună. Scrie Cardaș greșit *cît* pentru *cîtu*, scrie și prof. Byck la fel, lipsind versul de o silabă :

ms. *Ea cîtu-l ochi cunoscu-l îndată* (Tr. V., III, 65,1).
Byck. *Ea cît l-ochi cunoscu-l îndată.*

Pe Cardaș nu-l mai citez, pentru că mutilează complet versul.-*u* - al lui Deleanu dintre *cît* și *-l* nu e un *-u* final al latiniștilor ci un *u* silabă interconsonantic. Dacă versul ar fi figurat și în prima variantă a *Țiganiadei*. e foarte probabil că Deleanu l-ar fi scris așa cum îl citește prof. Byck, în zece silabe. Încă un exemplu, în care dacă elimină fără sens Cardaș, pe *u-*, îl elimină și prof. Byck : ms. „La bătăi prin *tîrgu* de săptămînă" (Tr. V., II, 46,3). Cardaș : *tîrg* ; Byck : *tîrg*. E suficient să spunem că chiar numai metrul ar fi putut să le atragă atenția asupra : *tîrgu de săptămînă*, nu *tîrg de săptămînă*. Citit cum a fost editat, versul apare defect, hipometru, adăugînd o eroare de limbă, alteia metrice.

În *Țiganiada* se pot număra cu zecile versurile care apar cu o silabă în plus sau în minus, din pricina notației neatente a lui *iar* și *iară*, *dar* și *dară*, *atunci* și *atunce*, *păn* și *pănă* etc. Specificăm că nu trebuie intervenit în manuscris. Totuși nu trebuie nici să se confunde două lucruri care se deosebesc mult : un vers *gîndit imperfect* și un vers *notat greșit* de poet. Am totdeauna în vedere versuri identice în ambele variante, în afara cuvîntului care e scris bine într-una și greșit în alta (*iar* pentru *iară* etc.), sau cînd un cuvînt există în vers într-una din variante și a fost omis în cealaltă. Asemenea versuri care apar defecte în una sau alta din variante, se numără cu zecile, cum am mai spus, sau chiar în alt chip. Mă întreb ce justificare poate avea un vers greșit într-unul din manuscrise, pe ce motive putem să-l transcriem greșit, cînd absolut același vers, în absolut același context, figurează notat corect în celălalt manuscris. Dreptul de a se numi științific îl are numai adevărul, nu și eroarea neintenționată. Iată cîteva exemple numai : *fugiți care încotro poate* (2, VIII, 89, 1) transcris corect după manuscris de editori, va fi imputat de cititori lui Deleanu, dacă vor face elidarea necesară a lui *-i* ca avînd două silabe

BDD-A10411 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 08:20:44 UTC)

mai puțin, ceea ce e adevărat. Dar nici lui Deleanu nu socotesc că este drept să-i fie imputat, întrucît versul apare în prima variantă astfel: ms. *Fugiți acu care încătro poate* (1, VIII, 87,1). Nu cred să nu intre printre sarcinile editorului corectarea sau indicarea cel puțin a unei scăpări a poetului, în manuscris. În exemplele care urmează, pentru a nu zăbovi cu citarea versurilor complete, vom da numai cuvintele omise din nebăgare de seamă sau greșit ortografiate în una din cele două variante ale *Țiganiadei* și care aduc prejudicii fie înțelegerii, fie perfecției versului. *Văzînd* (2, II, 19) în loc de *văzîndu-i* (1, III, 28); *arzători* (2, I, 84) în loc de *arzătorii* (1, I, 56); *fără* (2, VII, 92) pentru *făr* (1, IV, 54). În versul (2,VIII, 8, 2) s-a omis de către poet pronumele *sa* care figurează în versul (1, VIII, 8, 2); *în* (2, VIII, 43, 3) pentru *întru* (1, VIII, 43, 3) etc. Iată acum un vers care răstoarnă complet ideea pe care vrea s-o exprime poetul, dacă-l transcriem așa cum se află în manuscris și cum l-a editat prof. J. Byck. Citățm întreg contextul după ediția Byck:

„Mi-aduc aminte Bumbule, că odată
Răsturnași pe unul și mai tare
Decît Tandaler; iar astă dată
Tu numa că-ți vei face un mare
Nume, dar țigănia toată
Mulțămită-ți va da și plată" (2, XII, 79).

În această sextină corelația normală a cuvintelor nu poate fi decît: **tu nu numa** *că-ți vei face un mare nume, dar* ... Acest vers apare transcris în ediția Cardaș: „*Tu* [*nu*] *numa* că-ți vei face un mare nume ..." și nu credem de loc că ar fi greșită, neștiințifică, permisiunea pe care și-a luat-o editorul de a interveni aici, unde înțelesul o cere neapărat. Nu putem să nu-i recunoaștem meritul lui Cardaș pentru această intervenție și să-l bănuim că ar fi consultat manuscrisul primei variante, fiindcă greșelile din alte versuri, pe care le-ar fi îndreptat ușor, comparînd cele două manuscrise, greșeli pe care le-a lăsat nesoluționate, dovedesc indiscutabil că nu a intenționat să se servească de manuscrisul prim al *Țiganiadei*. Respingînd intervenția lui Cardaș, fără să consulte versul în varianta întîi, prof. J. Byck a făcut să figureze în ediție un vers greșit, în contradicție cu contextul. Iată versul în prima variantă: ms. „*Tu nu numai* că-ți vei face un mare" (1, XII, 93, 4).

Cine își mai închipuie dar că simpla copiere a unui manuscris — cel puțin în cazul lui Deleanu — reprezintă singurul criteriu de editare științifică, cred că se înșală.

În *Notă asupra ediției* [1], editorul J. Byck spune pe drept cuvînt: *Nu se poate totuși vorbi despre editarea științifică în trecut a operei lui*

[1]) *Op. cit.*, p. 59.

BDD-A10411 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 08:20:44 UTC)

Budai-Deleanu ... Chiar cele două ediții ale lui Gh. Cardaș, care cuprind textul integral, nu au respectat voința autorului. În amîndouă mișună erorile de transcriere, ceea ce duce pe de o parte la neînțelegerea a foarte multe pasagii din operă, pe de altă parte la o deformare a imaginii autorului. În continuarea notiței se prezintă o listă de lecturi eronate ale lui Cardaș. Ar rezulta din cele afirmate de prof. J. Byck că domnia-sa a respectat voința autorului. Dar voința autorului nu poate să se confunde cu litera manuscrisului, întrucît nu e vorba numai de o transcripție dintr-un alfabet într-altul, treabă care n-ar pretinde prezența unui filolog specialist în limba romînă veche, ci ar putea fi făcută de oricine cunoaște slovele și literele.

Cînd există două manuscrise pentru *același vers*, în *același context*, poate cumva manuscrisul greșit să reprezinte voința autorului? Dar chiar dacă același vers ar fi greșit în ambele manuscrise, înseamnă că el reprezintă cumva voința autorului? Dar dacă mai punem la socoteală că avem de-a face în cazul nostru cu un poet care ortografia altfel decît noi și nici cel puțin nu era consecvent cu sine, care mai este voința autorului? Datoria editorului era de a căuta mijloacele prin care să se ajungă la descoperirea voinței autorului și avea la îndemînă mijloace multiple, mii de versuri transcrise dintr-o variantă în alta — uneori ortografia schimbată, spre norocul rar al editorului — și în al doilea rînd aceleași versuri, constrînse să se încadreze într-o schemă invariabilă anunțată de însuși poetul. Dar chiar dacă n-ar fi existat două variante ale *Țiganiadei* totuși nu era prea greu pentru editori să interpreteze ortografia neconsecventă a poetului și — în limitele impuse de tact, finețe și multă prudență — să verifice, cu ajutorul metrului, concluziile la care ar fi ajuns asupra sistemului lui ortografic al poetului. Ar fi urmat o înlocuire a ortografiei lui Deleanu cu actualul sistem de ortografie, după care fiecare vers ar fi reapărut în toată prospețimea în care l-a gîndit și l-a simțit poetul. Deleanu nu ne-ar mai părea așa de îndepărtat și greoi. Sub pretext de editare științifică, ni s-a prezentat însă un text lipsit de semnele ortografice cuvenite. Efectul unei ortografieri a *Țiganiadei* din care să rezulte lectura obligatorie în decasilab, nu va întîrzia să apară imediat ce se va decide vreun editor s-o facă. Și mijloacele de a o face *fără să schimbe o singură literă*, umai prin confruntarea variantelor și folosirea corectă a semnelor de ortografie, stau la îndemîna editorului. Să urmărim același cuvînt în mai multe locuri din opera lui Deleanu, scris de mîna lui Deleanu însuși: ms. *Turci lovind pe muscali cu călărimea lor i-au înfrînt*[1]. Fraza de mai sus e un exemplu dat de Deleanu pentru folosirea greșită a lui *lor* pentru *sa*. Men-

[1] I. Budai-Deleanu, *Temeiurile gramaticii romînești*, partea I, ms. B. A. R.P.R. 2425, fila 101.

BDD-A10411 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 08:20:44 UTC)

ționez că nu e vorba de un fragment de frază ci *Turci* (nearticulat) este subiectul.

ms. *Turcii acum foarte aproape sosisă* (1, VII, 46, 2)
Turci acu foarte aproape sosisă (2, V, 59, 2).

În acest caz prof. Byck lasă subiectul nearticulat, copiind manuscrisul.

Ms. „Ca doară *Turcii* să nu ne taie" (1, III, 31, 3)
„Ca doară *Turci* să nu ne taie" (2, II, 22, 3).

În acest caz prof. Byck nu mai e consecvent cu sine: pune *Turcii* în ciuda manuscrisului: *Turci*. Ne întrebăm de ce nu a corectat și în exemplul de mai sus?

Ms. „Latură *Turcii* taie și pradă" (1, III, 28, 5)
„Latură *Turci* taie și pradă" (2, II, 19, 5).

Și aici prof. Byck transcrie *Turcii* pentru *Turci*. În schimb, în subsolul redactat în proză copiază manuscrisul: „*Turci* încă n-au sfială" (ed. Byck, p. 372).

Rezultă dar, inconsecvența flagrantă a lui Deleanu, inconsecvența flagrantă a editorului în copierea manuscrisului, ediția pierzîndu-și și valoarea de copie fidelă a originalului, fapt care i-ar da posibilitatea cititorului să facă singur supozițiile care cădeau în sarcina editorului.

Ca să nu creadă cumva cititorul că în ediția Byck avem a face cu greșeli mai mult sau mai puțin grave, care nu o afectează însă în ansamblu, să luăm un alt exemplu concludent. Deleanu nu notează niciodată trei *i* consecutiv.

În cazul că un cuvînt articulat ca *ochii* este urmat de pronumele enclitic *-i*, îl scrie la fel cum scrie cuvîntul articulat lipsit de pronume. Se întîmplă însă să păstreze pronumele la forma plină. Astfel versul: Ms. „Sfîrcului cît *ochi* îi scînteiară" (1, XII, 57, 6), apare în același context, modificat în primul hemistih, modificare ce nu afectează numărul de silabe al fragmentului de vers care ne interesează, cu pronumele notat enclitic, astfel: Ms. „Cît să învîrti *ș'ochii* scînteiară" (2, XII, 23, 6). *Ochi îi scînteiară* nu cred să se fi pronunțat vreodată pe undeva. Deleanu a scris așa în primul manuscris și apoi a corectat ortografia în al doilea. De asemenea, versul: „Lui Iosafat *ochii* scînteiază" (2, VIII, 98, 1), cred că e ortografiat greșit de editor. Aici avem a face nu numai cu cuvîntul articulat, ci cu cuvîntul articulat însoțit de pronumele enclitic *-i*. Iată un alt exemplu care dovedește aceeași ezitare ortografică la Deleanu.

Ms. „Cu *ochi afundați*, *barbă* sperlită" (1, X, 40, 2)
„Cu *ochii* afundați, *barbă* sperlită" (2, VIII, 111, 2).

Ambii editori scriu *barba*. Cardaș din neglijență și din atracție după *ochii*, probabil; iar prof. Byck, nu-mi explic de ce îi repetă eroarea (în eventualitatea că nu-i o greșeală de tipar).

BDD-A10411 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 08:20:44 UTC)

Iată două versuri din *Țiganiada* — varianta I — care au trecut intacte în *Trei viteji* nu pentru că au tot zece silabe, ca ori care alte versuri din *Țiganiada*, ci pentru că sînt scrise în alt metru și anume, tocmai în metrul poemului *Trei viteji*, realizînd zece silabe, e drept, dar într-un vers format din doi trimetri trohaici cu catalexis la cezură:

ms. *Mestecat era trandafir cu crin*
Iar ochii lucea ca cerul senin (1, V, 28, 5—6) și (Tr. V., I, 108, 5—6)

Corect este *ochii-i lucea*.

Alte exemple de privare de articol pe care o consider pur grafică și n-are ce căuta în text cînd același exemplu în aceeași situație, sau altul analog, apare corect articulat: *ochi îl* (2, VIII, 22), *ochi învoalsă* (Tr. V., I, 75), *ochi aruncă* (Tr. V., I, 85), pentru cuvîntul articulat etc. Așa cum se află editată *Țiganiada* nu are nici meritul unei fotocopii. Apoi, *Țiganiada* nu e o inscripție sau un papirus, iar cititorii nu sînt specialiști în ortografia poetului. Pe ce temei științific se poate oferi cititorului un vers ca următorul: *Cît glasul sună, voinic ochi întoarsă* (2, III, 40, 1) în care subiectul și complementul direct apar nearticulate? Oare numai pentru că așa se află în manuscris? E simplistă o asemenea concepție și lipsită de adevăr. Am văzut că la întîlnirea dintre *-u* și o vocală următoare (aci *o*), Deleanu sau elidează pe *u*, sau nu elidează, ci citește în diftong: *cuò putere*. Vocalele fiind amîndouă labiale, articulația lor consecutivă e dificilă și în acest caz Deleanu elidează pe *u* din *voinicu*. În privința articolului complementului, întîmplător am analizat același cuvînt mai pe larg (*ochii*), și am constatat dînd multe exemple (nu toate cîte există), că Deleanu notează indiferent *ochi* sau *ochii*, pentru cuvîntul articulat. Am mai văzut că dacă e urmat de *î-* nu elidează pe *î-*, ci mai de grabă privează de articol cuvîntul. Dar același vers apare notat în aceeași sextină, în același cîntec în prima variantă: ms. „Cît graiul sună, voinic *ochii* întoarse" (1, III, 42, 1) și simpla comparație a versului în cele două variante ar fi trebuit să facă pe editor să mediteze la obligația de a corecta, cu argumente interne, în: *ochii*. Dar dacă același vers apare în *Trei viteji*: „Cît glasul sună voinicu *ochii întoarsă*" (Tr. V., II, 112, 1), de ce editorul a îndepărtat articolul? Ca să fie consecvent cu *voinic* din *Țiganiada* în care n-ar fi greșit dacă ar fi consultat în prealabil și *Trei viteji*? Dar indiferent de cum a scris, Deleanu în cele trei locuri pronunță versul: „Cît glasul (graiul) sună, *voinicu-ochii-ntoarsă (-e)*", iar de scris propunea să-l scrie în noua sa ortografie: *quato glasul sunae voinicu ochii intoarsae* [1].

[1] Ms. B. A.R.P.R., nr. 2427, *Trei viteji*, fila 95.

BDD-A10411 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 08:20:44 UTC)

Cum va fi citit, de pildă, alt vers? : *Nasu îi fumă și ochi-i scînteiară* (2, XII, 71, 1). Va ști oare cititorul că Deleanu scria *nasu îi*, pentru că nu se decisese să scrie peste tot *nasu-i*? (am văzut exemple în același vers în ambele chipuri : *trupu-i* și *trupu îi* și *trup îi*). Va ști în al doilea rînd să citească și *ochi-i* bisilabic, adică să elideze pe *i* din conjuncția *și*? ș în fine, în viteza lecturii va ritma corect :

Nasu-i fumă și-ochi-i scînteiară?

Dar același vers, în prima variantă a *Țiganiadei* scris : ms. *Nasu îi fumă, ochi îi scînteiară* (1, XII, 83, 1) va fi citit identic cu primul? Exemple ca acestea abundă și lectura devine imposibilă.

Despre metoda de lucru folosită în ediția J. Byck

Din întreg cursul lucrării a rezultat, cred, limpede că ceea ce m-a interesat nu a fost să caut greșeli de lectură a celor două ediții pe care le-am avut în vedere. Dacă am făcut-o totuși unde și unde, a fost numai atunci cînd versul care-mi trebuia spre exemplificare a fost greșit citit de vreunul sau de ambii editori, tocmai la cuvîntul care constituia interesul demonstrației. De altfel, deși consider că lectura corectă este o primă datorie a editorului, o consider o datorie elementară, nu o dovadă de muncă științifică, întrucît presupune doar aplicație și răbdare, nu o specializare. Comparate cele două ediții, rezultatul este la drept vorbind, în favoarea ediției Byck, cum de altfel e și natural să fie. Prof. Byck a dat o lungă listă de erori, în nota asupra ediției, care descalifică pe Cardaș. E totuși de mirare cum de au trecut unele greșeli din ediția Cardaș în ediția Byck, greșeli care pun problema modului de lucru folosit în această ultimă ediție. Dăm un singur exemplu în care eroarea de lectură a trecut limitele unei simple lecturi greșite și a început să facă carieră în critica literară. Citățm întreg contextul :

„Însă nu știu cum, totdeauna pare
Că mintea bună fu cu sărăcia
Prietenă, iară tîmpa dezmierdare
Cu bogătatea și cu *boieria*"

(ed. Byck, *Trei viteji*, III, 22, 1—4).

Ultimul vers din acest citat apare în manuscris astfel : ms. „Cu bogătatea și cu *buiecia*". Deleanu întrebuințează în opera sa : *buiecind, buiac, buiecie. Buiecie* are sensul de țicneală, iar *buiac* e unul care și-a ieșit din minți, tocmai cazul personajului cu pricina pentru care face Deleanu considerațiile de mai sus, din cele patru versuri. Întrucît contextul a părut criticului literar, I. Oană că se pretează la considerații asupra opiniei poetului

BDD-A10411 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 08:20:44 UTC)

despre clasele sociale, vom da un citat mai lung ca să arătăm cum un singur cuvînt citit greșit poate răsturna complet o problemă de interpretare : *Pornirea nesăbuită cu care Ișfoc, atunci cînd crede că a sosit momentul, își aruncă în luptă toate forțele (în fond întreaga sa neputință), izvorăște din „nebunia lui". Comportarea lui iscă rîsul cititorilor, personajul fiind total compromis ca om. Dar aici nu avem a face pur și simplu cu descrierea unui smintit. „Sminteala" lui Beșcherec, ca și a celorlalți doi „viteji", pune în lumină trăsăturile negative ale personajului ca reprezentant tipic al nobilimii feudale, slujește deci intenția satirică a scriitorului. Faptul acesta este pe deplin confirmat de următoarea observație a poetului :*

„Nu știu cum totdeauna pare
Că mintea bună fu cu sărăcia
Prietenă, iară tîmpa dezmierdare
Cu bogătatea și cu *boieria*".

Așadar Budai Deleanu își definește personajele pe criterii nu patologice ci sociale. El însuși pomenește încă de la început că Ișfoc „în toate altele", — adică în afara ridicolei porniri „vitejești" — era „cuminte", deci normal. In unele împrejurări, el numai se comportă ca un smintit dar atitudinea sa, dezbrăcată de ridicol, este tot atît de caracteristică nemeșului.

Întreg acest comentariu este răsturnat prin simpla corectare a lecturii *boieria* în *buiecia*. Istoricul literar a trecut la generalizări pe baza unui singur citat, citit greșit de editor. Am dat citatul ca să pun sub semnul întrebării metoda de lucru a editorului. Ținînd seama de faptele discutate pînă aici mi se pare inexactă o apreciere superlativă ca : *... o ediție admirabil îngrijită de prof. J. Byck ... osteneala transcriitorului, atît de lăudabilă și de binevenită* [1].

La fel de inexacte mi se par și afirmațiile prof. G. Istrate că *Avem, în sfîrșit, o ediție a „Țiganiadei" pe care putem conta, în care intențiile autorului nu mai sînt falsificate* [2]. *Avem textul, pe care, cu mici retușări l-ar fi publicat autorul însuși* [3]. Aceste aprecieri, izvorîte din necunoașterea realității sînt cu atît mai greu de admis, cu cît vin din partea unui lingvist.

[1] Paul Cornea, *„Viața Romînească"*, 1958, nr. II, p. 102.
[2] G. Istrate, *O nouă ediție a Țiganiadei*, în *„Limba romînă,"* 1954, nr. 2, p. 43.
[3] *Ibidem.*

BDD-A10411 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 08:20:44 UTC)